

Faksimil

Donald Broady, *Lektörsutlåtande om Helga Häbing, Herbert Stubenrauch & Thomas Ziehe, Narziss – Ein neuer Sozialisationstypus?, päd-extra-Buchverlag, Bensheim 1979.*

Maskinskrivet lektörsutlåtande, 7 p., inlämnat 4 jan. 1980 till ett svenskt bokförlag.

Senare som faksimil infogat (som pp. 26–32) i D. Broady, *Thomas Ziehe och tesen om den ”nya” narcissistiska socialisationstypen*. Arbetsmaterial från Forskningsgruppen för läroplansteori och kulturreproduktion. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, 2 uppl. 1984.

Häsing, Stubenrauch & Ziehe: Narziss. Ein neuer Socialisationstypus? Bensheim: päd-extra-Buchverlag, 1979

/Lektörsutlåtande 1980-01-04/

Ordet "narcism" (narcissism) har börjat förekomma i den svenska kulturdebatten. Det hänvisar till en "ny socialisationstyp" (i Västtyskland brukas förkortningen "NST", neue Socialisationstypus) som somliga anser vara på väg att breda ut sig inom yngsta ungdomsgenerationen. I Krut nr 9 skrev jag några sidor om den västtyska diskussionen i ämnet (bifogas i kopia). Lite senare kom lustigt nog ett nummer av Veckorevyn som försökte lansera narcissismen som förhållningssättet à la mode i de stockholmska innekretsarna. Nu senast lär Rita Liljeström ha skrivit något i LO-tidningen om den västtyska narcissismdiskussionen.

Det kunde alltså behövas en bra introduktion. Jag hade hoppats att denna päd.extra-antologi skulle vara en sådan introduktion; tidskriften päd.extra varur de flesta bidragen hämtats vänder sig ju främst till lärare och pedagoger, och jag hade väntat mig mer klassrumsnära eller i god mening populariserande och introducerande artiklar. Narcissismproblemen känns angelägna för alla lärare att veta mer om, tror jag; alla har märkt att "dom har ju inte respekt för nånting nu längre", att det hänt saker med elevernas beteende som gör det relevant att prata om generationsklyftor: Eleverna uppför sig inte som man själv gjorde som barn. Och inte bara beteende utan själva motivationsstrukturen förefaller att ha förändrats, så att eleverna får allt svårare att planera (84), att uppskjuta behovstillfredställelse, kort sagt att inrätta sitt liv så att det gagnar dem själva vad gäller utbildning och utsikter till utkomst

-27-

och yrkeskarriär. Att få dessa förändringar belysta, och att värdera dem - det kanske inte är enbart av ondo att barnen är mindre våldresserade nu? - borde vara av stort intresse för lärare, föräldrar och andra. Ty vi gör ofta vår egen bildningsgång till norm för hur vi tycker ungdomar ska utvecklas, och till mönster när vi tolkar t ex undervisningssituationer. När jag som lärare försöker förstå vad som händer i klassrummet, utgår jag som regel (oftast omedvetet) från att det "naturliga" tillståndet hos ungdomar är bildningstörst och egennytta, och sådant som pekar åt annat håll tenderar jag att betrakta som störfaktorer. Därför är det förstås viktigt att undersöka om kanske många ungdomar idag har helt andra drivkrafter inombords. Dessutom har jag, när jag i olika sammanhang pratat om narcissism med lärare, märkt att igenkännandets glädje föder intresse för frågeställningarna. Man tycker sig få början till en förklaring till disciplinkris, motivationssvårigheter, vandalism, självdestruktivitet.....

Men jag är tveksam om päd.extra-antologin är den ideala introduktionen. Den är bra och bred, men ganska splittrad (på små bidrag i en ganska tysk vänsterdiskussion) och fränsett några inledande mer impressionistiska situationsbilder ur skolans och ungdomskulturens vardag, är bidragen tämligen tröglästa (och skulle erbjuda avsevärda översättningssvårigheter).

Det är tydligt att diskussionen bland vänsterorienterade lärare och pedagoger i BRD på ett annat sätt än i Sverige förutsätter "klassisk" bildning vad gäller socialpsykologi (dvs Marx- och Freud-läsning). Man bör nog vara något bekant med marxsk och psykoanalytisk begreppsapparat för att ta sig igenom volymen. Om man inte vet vad libidonös objektbesättning eller kapitalförhållandet är för något, slår man nog igen den ganska snart.

-28-

Däremot kan jag föreställa mig att en eventuell översättning till svenska skulle göra nytta inte som debattbok på öppna åsiktsmarknaden, utan fastmer som kurslitteratur eller studiecirkelbok i sammanhang där deltagarna har möjlighet att fördjupa sig exempelvis i psykoanalys.

52ff En ytterligare svårighet för svenska läsare är att artiklarna i antologin är lösrivna ur en västtysk studentvänster- (eller f d student-) diskussion, och delvis kan tolkas som uttryck för västtyska vänsterns kris. I bakgrunden finns hela tiden frågan om vart "ungdomsrevolten" tog vägen. "Är ungdomen avpolitiserad?" lyder undertiteln till Thomas Ziehes bok om Narcism och pubertet som satte igång hela diskussionen 1975. I Sverige har ju inte kritiken av den traditionella pedagogiken haft så klara politiska implikationer, varför vår skoldiskussion varit annorlunda. Man kan formulera saken så att den tyska diskussionen, speglad i bidragen till päd.extra-antologin, förhåller sig till vissa socialpsykologiska paradig, i sh Lorenzers variant av psykoanalys, som marxister typ "hannoverskolan" (de är främst de som drivit narcissmdiskussionen) mer eller mindre tar för givna. Därför blir det lite konstigt att på våra breddgrader läsa Ziehes varningar för att "sociologisera", dvs glömma bort de psykologiska momenten - här i Sverige kan ju diskussionen om narcissistiska drag ("jagsvaghet", "aniaramänniskor", "border-line") knappast klandras för att ha överbetonat den sociologiska analysen på de psykologiska förklaringarnas bekostnad.

31

Så några mer innehållsliga kommentarer till boken.

Läsaren får så småningom (fastän inte samlat, utan utspritt i de olika bidragen; en kort presentation av Freuds narcissismbegrepp kommer först i näst sista bidraget!) en överblick över narcissmdiskussionens historia. Enligt Freuds teori är det narcissistiska stadiet ett tidigt genomgångsled i den normala psykosexuella utvecklingen, den

-29-

137f
39 s k primärnarcismen. Men det är sekundärnarcismen som den moderna narcissdiskussionen framförallt gäller, dvs med Freuds terminologi den lite äldre individens tendens att inte rikta libidon mot andra objekt (dvs andra människor eller dessas representationer) utan i stället mot sig själv. "Narcisten älskar inte, han vill älskas" (Ziehe).

Under efterkrigstiden har det då och då rapporterats om förändringar i socialkaraktären i de utvecklade borgerliga samhällena: Adornos "manipulativa" karaktär, Riessmans "utifrånstyrda" karaktär, Kenistones "Entfremdungssyndrom" (63), Mitscherlich's "faderlösa samhälle", Brand-Humbles "Aniaramänniska" - förändringar som till dels kan beskrivas som ökande tendenser till primärnarcistiska personlighetsdrag. Och folk med klinisk erfarenhet rapporterar att tidiga (dvs ofta narcistiska fixeringar) störningar blir allt vanligare hos de ungdomar som hamnar i vårdapparaten.

Den moderna narcissdiskussionen kan sägas ha inletts med Kohuts narcissbok från 1971. Det är främst Heinz Kohuts material som är den empiriska utgångspunkten för Thomas Ziehes avhandling Pubertät und Narzissmus, 1975, som är det första stora försöket att sammanföra iakttagelserna om de sekundärnarcistiska dragens ökande betydelse och de individualpsykologiska förklaringarna härtill (t ex Kohut) med marxistisk samhällsanalys. Jag läste Ziehes avhandling förra vintern och gjorde då ett referat som jag bifogar. De tappra vännerna på Röda Bokförlaget i Göteborg planerar att ge ut en svensk översättning av den.

Ziehes bok är fortfarande aktuell i den socialisationsteoretiskt intresserade delen av västtyska vänstern - det är ovanligt lång livslängd på den marknaden - och var utgångspunkten också för den breddade diskussion som utlöstes med ett temanummer av päd.extra i januari 1978. Senare samma år kom ytterliga ett temanummer om narciss, och dessa bägge päd.extra-häften har nu med ytterligare ett bidrag utgivits separat som antologin Narziss.

Så här kan tyngdpunkterna i narcissmdebatten kort sammanfattas (54f):

- a) Hur narcissmfenomenet uppträder i olika grupper (elever, lärlingar, studenter)
- b) Förändrade samhällsförhållanden som producerar narcissmfenomenet (känslotömd, teknifierad, byråkratiserad omvärld; kristendenser och infantilisering av subjektet).
- c) Karaktäristika hos narcissisterna (socialitetsbrist, behovens omättlighet och globalitet, jag-svaghet och identitetsupplösning.
- d) Narcisstens primärsocialisering (emotionellt utarmad och symbiotisk, icke objektorienterad mor/barn-relation; far som skadar identifikationsprocessen).
- e) Narcisstens språklöshet (diffus kommunikation, regressivt och sönderfallande språk).

Den nya "socialisationstypen" eller de nya narcissisterna kännetecknas framför allt av bristfällig utveckling av jaget och självet, vilket grundlagts i den allra tidigaste interaktionen mellan mor och barn. För Freud och den ortodoxa psykoanalysen var neurotiska störningar alltid grundade i den senare oidipala konfliktsituationen (mor/far/barn-relationen) men dessa narcissistiska störningar uppstår alltså mycket tidigare. (87)

Det är bra att päd.extra-antologin ger en bred bild av narcissmdiskussionen: från extremt positiv värdering av NST-fenomenet (Gisela Dischner) till mycket negativ (Hans Georg Trescher). Försök att se narcissmdiskussionen från kommunikationsteoretisk synvinkel (Paul Walter) (56ff) m.m. Flera av bidragen är mycket kritiska till hur diskussionen förts: Gert Wartenberg påpekar att när lärare och andra som arbetar med ungdomar börjar läsa psykoanalys och betrakta ungdomarna som "fall", som sjuka, så måste de för att kunna fungera som "hjälpare" betrakta sig själva

-31-

som friska (67). Och läraren Jochen Unbehaun påpekar på liknande sätt risken att

"Det lättfärdiga hanterandet av narcissmbegreppet kan leda till att man döljer egna eller institutionellt betingade problem och därmed projicerar /problemen/ på eleverna." (49),

och samme författare berättar intressant om de bitvis fatala konsekvenserna för hans egen undervisningspraxis av att han tagit intryck av narcissmdiskussionen.

Det är en vanlig kritikpunkt att "den nya socialisations-typen" inte alls är särskilt ny (54), samt att narcissmdiskussionen inte är klass-, skikt- och könsspecifik.

Vanligen brukar NST (nya socialisationstypen) betraktas som något som efterträtt den "klassiska" borgerliga socialiseringen till auktoritär personlighetstyp (den klassiska studien är förstås Adornos m fl's). Men Trescher (93-97) lanserar den intressanta hypotesen att NST inte alls är en "ny" typ som avviker från den auktoritära, utan tvärtom en modifiering just av den auktoritära karaktären.

- Detta om kritiska synpunkter på narcissmdebatten, sådana de framgår av päd.extra-antologin.

De längsta och kanske mest provocativa bidragen i antologin är författade av Gisela Dischner och Thomas Ziehe: Dischner anlägger de verkligt stora kulturkritiska perspektiven vilket kan vara lite jobbigt. Hon hänvisar till ett flertal stora andar i det europeiska tankelivet, från Schiller till de senaste kultfigurerna för den berlinska vänstern (som är fransmän och -kvinnor: Jean Baudrillard, Luce Irigaray). Förmodligen är hennes artikel oläsbar för den som står utanför den sortens diskussioner. Dischner tillmäter som sagt den nya socialisationstypen frigörande potentialer, och vänder sig bestämt mot alla analogier

-32-

med "gamla" typer som Marcuses endimensionella människa, Riessmans utifrånledda typ etc.

Även Thomas Ziehe påpekar att NST inte är Riessmans utifrånledda människotyp (130). Vidare gör Ziehe en rad tillrättlägganden; han menar att hans egen hypotes om NST missförstås, främst på grund av att kännedomen om psykoanalysen är för dåligt spridd. Själv tyckte jag Ziehes bidrag var det bästa i hela boken, det är betydligt mer givande än hans tidigare försök att klargöra hur hans teori bör uppfattas (nämligen i Ästhetik und Kommunikation nr 34, 1978). Men detta tidigare försök var roligare att läsa, vilket illustrerar svårigheten att på ett njutbart och lättbegripligt sätt popularisera hypotesen om NST. Framför allt blir diskussionen svår därför att NST inte anger beteendeförändringar (det är ju så den brukar tolkas: som beskrivning av att ungar nu för tiden uppför sig annorlunda), utan förändringar i motivationsstrukturen, vilket inte direkt låter sig överföras till slutsatser som rör vare sig beteende eller mer praktiska funderingar om vad man som t ex lärare eller förälder bör företa sig med sina omöjliga ungar.

- Min åsikt är alltså att antologin är informativ för den som kan ta sig tid att jobba med den och som har en del kännedom om marxism och psykoanalys. Men den är ganska svårläst och splittrad, knappast något för er vardagspedagogikserie.

1980-01-04, Donald Broady